

DZIEJE HERBU NASZEGO MIASTA

Herb jako symbol miasta narodził się w średniowieczu. Był znaniem reprezentacyjnym i własnościowym, a największe zastosowanie miał w kancelarii miejskiej figurując na wszystkich pieczęciach - był bowiem symbolem samorządu miejskiego. Gdy miejscowość stawała się miastem, pojawiała się konieczność wystawiania dokumentów prowadzenia kancelarii - potrzebne były więc pieczęć i herb. Pieczęć z herbem czyniła dokumenty wiarygodnymi, dodawała im powagi i zastępowała podpis. Ponadto w dawnych wiekach, w czasach powszechnego analabetyzmu pieczęć musiała nieść swój wyobrażenie przemawiać do widza, mówić mu o mieście i jego znaczeniu. Z biegiem czasu herb stawał się żywą tradycją przeszłości, elementem niezniszczalnym w dziejach miasta. Zdarzało się, że z różnych przyczyn herb ulegał zmianie, wówczas ta tradycyjna wieź ulegała rozerwaniu. A jak o było w przypadku Malborka?

Pierwsze pieczęcie, na których herb pełnił rolę znaków miejskich weszły w użycie w Europie w XIII wieku. Również Malbork i schyłku tego samego stulecia, po uzyskaniu przywileju lokacyjnego w 1286r., zaopatrzył się w pieczęć z herbem. Znamy odciski dwóch najstarszych pieczęci naszego grodu, choć zdania o nich jest starsza, są podzielone. Na zw. dużej pieczęci miejskiej ukazany był fragment prostego ceglanego muru z blankami i dużą, zamkniętą bramą w centrum; ponad murem wznosiły się trzy wieże zwieńczone spiczastymi dachami. Na środkowej wieży, zerszej od pozostałych, widniała tarcza z krzyżem, znak przynależności miasta do państwa krzyżackiego (il.1). Druga pieczęć, zwana małą lub sekretną, zaopatrzona była w podobny, choć bardziej schematyczny wizerunek muru z blankami, trzema wieżami i zamkniętą bramą, tu jednak mur był półkolisty, przed zamkniętymi wrotami wisiała krata, a na wieży brak było tarczy krzyżackiej (il.2). Przez całą późniejszą historię aż do naszych czasów bydlwie te formy herbu były odstawą do opracowywania symbolu Malborka. Tyle tylko, że w czasach polskich nawiązywano do pieczęci sekretnej, w czasach niemieckich zaś do dużej, z uwagi na obecność tu tarczy krzyżackiej.

Pierwsze wyobrażenie herbu w czasach pokrzyżackich, gdy Malbork był już siedzibą staro-

sty polskiego, występuje na małej pieczęci sekretnej z 1479r. Ciekawe, że pomimo nowego, polskiego już wówczas władcy, zachowano na niej jeszcze niewielką tarczę z krzyżem powyżej wieży środkowej. Następna znana sekretna pieczęć Malborka pochodzi z roku 1527. Powtarza ona herb naszego miasta z małego stempla średniowiecznego - widzimy więc układ architektoniczny z półkoliście wygiętym murem i trzema wieżami, brak tu już było tarczy krzyżackiej (il.3). Pieczęcie z takim wizerunkiem herbu były w użyciu aż do I rozbioru Polski w 1772r. Warto dodać, że z czasów polskich oprócz pieczęci zachowały się inne zabytki informujące nas o kształcie herbu Malborka. Na poleceniu jednej ze stali, w kościele farnym św. Jana, pochodzącej z początku XVI wieku, zręczny snyder wyrzeźbił herb miasta w oprawie interesującej tarczy heraldycznej. Natomiast w Biurach Muzeum Zamkowego przechowywana jest scalona z fragmentów pozostałość kamiennego kartusza z drugiej połowy XVI wieku, z reliefowym wizerunkiem herbu oplecionego girlandą (il.4). Obydwa te wizerunki, podobnie jak kolejny, widoczny na rycinie z widokiem zamku od strony wschodniej z około 1750r., prezentują herb Malborka w postaci półkolistego muru z krenelażem i trzema wysmukłymi wieżami, w centrum otwarta brama z wiszącą u góry kratą.

Po pierwszym rozbiorze Polski władze pruskie wprowadziły nowy element w postaci orla pruskiego, który w swych szponach trzymał tarczę z herbem miasta o formie takiej, jaka występowała w czasach polskich. Dopiero z biegiem lat forma ta uległa zmianie. W 18. i r. wszystkie miasta w zaborze pruskim wezwane zostały do usunięcia herbów i pieczęci polskich, które były jeszcze w użyciu. W rezultacie już w 1828r. spotykamy herb miasta w postaci prostego muru z trzema wieżami, jak na dużej pieczęci średniowiecznej, ale zapożyczona z tegoż wzoru tarcza krzyżacka przesunięta została w światło bramy u dołu, a jej miejsce na środkowej wieży zajęła tarcza z orłem pruskim (il.5). W tej postaci, choć w rozmaitych odmianach, przetrwał herb Malborka do około 1925r. Dziś możemy jeszcze zobaczyć taki herb w górnej partii elewacji wschodniej bu-

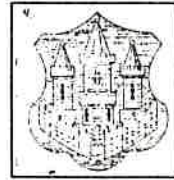
dynku Zespołu Szkół Zawodowych przy ul. 17 Marca, pochodzącego z lat 60-tych XIX wieku.

Po wygranym plebiscycie w 1920r. niemieckie władze miasta powróciły świadomie do herbu znanego z dużej pieczęci średniowiecznej, usuwając pruskiego orla i umieszczając tarczę z krzyżem na dawnym miejscu, tj. na froncie środkowej wieży. Usunięto również kratę z bramy, zamkniętej tu jedynie wrotami (il.6).

Po 1945r. w wyobrażeniach herbu naszego miasta przejawiała się tendencja do kompilowania elementów herbu z różnych okresów historycznych. Przyjęto wówczas schematyczny wizerunek prostego muru z blankami i bramą przysłoniętą częściowo kratą, powyżej trzy wieże o spiczastych dachach. Na środkową wież, wyższą od pozostałych, wstawiono mechanicznie godło państwowe Polski (il.7). Po reformie administracyjnej w 1975 r. władze miejskie, kierując się wytycznymi opracowanymi przez pracowników Muzeum Zamkowego, powróciły do formy herbu z murem zakrzywionym półkoliście. Pozostawiono jednak tarczę z orłem polskim na środkowej wieży. Ten aktualny herb możemy oglądać m.in. na fasadzie dworca kolejowego.

W przedstawionym tu wielkim skrócie dziejów herbu Malborka widać, iż w swym zasadniczym kształcie nie zmienił się on od czasów powstania miasta. Trzonem wyobrażenia był zawsze układ architektoniczny złożony z muru zakończonych blankami i zaopatrzonego w bramę oraz trzech wież. W następujących stuleciach zmieniano jedynie drobne elementy tak ukształtowanego symbolu miasta, w zależności od aktualnego, panującego w Prusach. Trudno dziś stwierdzić, czy przyjmując architektoniczny wizerunek herbu, średniowieczna Rada Miejska miała na uwadze symboliczne zaznaczenie zamku, czy też nawiązała do procesu budowy samego miasta. Właściwa jest chyba ta pierwsza sugestia; już wówczas dumą nadnogackiego grodu był przecież okazały zamek. Przypomnijmy też, że w czasie gdy powstał herb, tj. w końcu XIII wieku, muroszyne fortyfikacji miasto jeszcze nie posiadało - powstały one dopiero w drugiej połowie XIV wieku.

Wydaje się słusznym przyjęcie jako ostatecznej wersji jego formę występującą w okresie od

XVI do XVIII wieku, ukształtowaną według średniowiecznej pieczęci sekretnej - tj. wyobrażenie muru ceglanego z blankami, wygiętego półkoliście (jakby w ujęciu perspektywicznym), z bramą w środku zamkniętą wrotami i przysłoniętą wiszącą u góry kratą; ponad tym trzy wieże o górnych kondygnacjach szerszych z krenelażem, przykrytych spiczastymi dachami pograżonymi, zwieńczonymi kulami. Jeśli chodzi o barwy, to wprawdzie nie mamy miarodajnych informacji na temat autentycznych kolorów, jednak można z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że mury były czerwone, dachy niebieskie, krata złota, tło herbu białe. Taka forma symbolu naszego miasta, powstała u samych jego początków, przetrwała najdłużej poprzez jego burzliwe dzieje stanowiąc pomost między "dawnymi a nowymi laty".

Mariusz Mierzwiński